

departure from its initial position through a series of give or partial satisfaction of their interests.

Traditionally, political conflicts are divided into conflicts of values, interests and identification (identity). And the next two types of political conflicts describes the sphere and subjects which take part in it:

- between the current government and social forces whose interests are not represented in the structure of government bodies and institutions, or presented as a denial and suppression of interests;

- within the existing authorities.

Actually within these two typologies will be conducted on the mechanisms of the application of political compromise in the states of the European Union, such as referendum on popular initiative, referendum on government initiative, written and oral agreement, snap election (parliamentary, presidential and municipal) amendments to the voting system.

Key words: political conflict, political compromise, elections, referendum, agreement.

УДК 323.12

О. Ф. СЛОБОДЯН

ВОЄННА ПОЛІТИКА: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРИКЛАДНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Розкрито сутність, зміст, структуру, функції, суб'єктів та об'єктів воєнної політики. Вказано на специфіку воєнної політики держави. Наголошено на ускладненні воєнної політики в історичних умовах Нового та Новітнього часу. Акцентовано увагу на утриманні воєнною політикою чинника важливих соціально-політичних трансформацій в сучасних умовах.

Ключові слова: воєнна політика, воєнна політика держави, воєнна сила, мілітаризація, воєнно-політична діяльність, воєнно-політичний курс.

Слободян О.Ф. Военная политика: теоретические основы и прикладные интерпретации

Раскрыты сущность, содержание, структура, функции, субъекты и объекты военной политики. Указано на специфику военной политики государства. Отмечено осложнение военной политики в исторических условиях Нового и Новейшего времени. Акцентировано внимание на удержании военной политической фактора важных социально-политических трансформаций в современных условиях.

© СЛОБОДЯН Олег Феліксівич – здобувач Центру перспективних соціальних досліджень Міністерства соціальної політики України та НАН України

Ключевые слова: военная политика, военная политика государства, военная сила, милитаризация, военно-политическая деятельность, военно-политический курс.

Slobodyan Oleg. Military policy: theoretical and applied interpretation

Essence, maintenance, structure, function, subjects and objects of military policy are exposed. It is indicated on the specific of military policy of the state. It is marked complication of military policy in the historical terms of New and Newest time. Attention is accented on maintenance of factor of important socio-political transformations a military policy in modern terms.

Key words: military policy, military policy of a state, military force, militarization, political and military activities, the military-political course.

Розробка теорії воєнної політики супроводжувала процес структурно-функціонального ускладнення політичних систем з моменту їх виникнення. Ідейно-політичний спадок практично всіх історичних епох дозволяє стверджувати про невинне продукування владарюючими суб'єктами норм, приписів, наказів (мовою ХХ ст. – воєнно-доктринальних положень), що стосувалися спрямованості та масштабів застосування збройної сили, яка перебувала в їх розпорядженні.

При аналізі сутності воєнної політики доцільно згадати радянський воєнно-теоретичний спадок, який певною мірою виступає історичним підґрунтям сучасних поглядів на воєнно-теоретичне мислення та воєнну-силову практику як окремих країн і народів, так і людства в цілому. Зокрема, ідеологічно детермінована та партійно контрольована «наукова думка» СРСР до воєнної політики відносила складову загальної політики класів, держав, партій та ін. соціально-політичних інститутів, яка була «безпосередньо пов'язана зі створенням воєнної організації, підготовкою та застосуванням засобів збройного насильства для досягнення політичних цілей». У прокрустовому ложі марксизму-ленінізму «воєнна політика КПРС» трактувалась як складова частина воєнної політики партії, що «безпосередньо пов'язана з використанням робітничим класом та його союзниками збройної боротьби в інтересах встановлення диктатури пролетаріату, будівництвом Радянських Збройних Сил, організацією захисту соціалістичної Батьківщини та забезпеченням разом з іншими соціалістичними державами безпеки країн соціалістич-

ної співдружності, запобіганням нової світової війни та збереженням миру»¹.

Процеси розпаду світової системи соціалізму, держав соціалістичної співдружності, СРСР, деяких інших соціалістичних країн були фактично синхронізованими з переосмисленням сутності воєнно-політичних процесів на плюралістичних засадах, що було неможливим у попередній державі. Наукові розробки пострадянського періоду дозволили по-новому оцінити дихотомію «війна – політика», позбавити її ідеологічних нашарувань та партійно-детермінованих інтерпретацій. Зокрема, метою воєнної політики були визнані «розробка воєнної доктрини, визначення засобів, способів і умов її реалізації, тобто створення воєнної сили, регулювання її складу й рівня, застосування воєнної сили в ім'я політичних цілей всередині країни та на міжнародній арені»².

Сучасні наукові джерела пропонують низку визначень воєнної політики, які змістовно взаємодоповнюються. Так, В. Смолянчук під воєнною політикою пропонує розуміти частину «загальної політики певних соціальних сил, держав і створених ними спеціальних інститутів влади, які здійснюють підготовку і використання засобів збройного насильства для досягнення тих чи інших державних або загальнолюдських цілей, для ведення війни чи протидії її розв'язанню». Даний різновид політики виникає на перетині загальнодержавної політики і військової стратегії з метою досягнення воєнно-політичних цілей, що є важливими для правлячого суб'єкта³. Цей науковець вважає воєнну політику складовою «загальної політики держав та наддержавних об'єднань (блоків, коаліцій), які здійснюють підготовку та використання засобів збройного насильства задля ведення війни чи протидії її розв'язанню, досягнення інших соціально значущих цілей».

Альтернативне бачення воєнної політики властиве політичним партіям та суспільно-політичним рухам, які за допомогою збройних засобів «намагаються впливати на воєнну сферу держави з метою коригування її якісних характеристик», а також антидержавні сили, що «орієнтуються на силове втручання у політичний процес з метою захоплення влади, примусової зміни цілей суспільного розвитку та механізмів їх досягнення»⁴.

Г. Перепелиця «воєнну політику держави» розуміє як складову загальної державної політики, «безпосередньо пов'язаної із створенням воєнної організації, її підготовкою та застосуванням для досягнення політичної мети, яка є втіленням нових політичних інтересів»⁵.

М. Цюрупа воєнну політику вважає комплексною галуззю політики держави, «яка пов'язана зі створенням, утриманням на належному рівні збройної сили з можливим використанням її задля реалізації основних завдань внутрішньої і зовнішньої (національної) політики»⁶. На думку цього дослідника, «воєнна політика» та «оборонна політика» є синонімами.

Воєнна доктрина України 2015 р. воєнну політику України визначає як «діяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки держави, пов'язана із запобіганням воєнним конфліктам, організацією та здійсненням військового будівництва і підготовкою Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної спеціальної служби транспорту, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення до збройного захисту національних інтересів»⁷.

Історично воєнна політика (йдеться про її «примітивні» форми) передувала виникненню перших держав, оскільки воєнна діяльність була невід'ємним атрибутом соціальної еволюції додержавних суспільств. Принаймні, це стосується наступально-загарбницьких проєктів тогочасних воєнно-соціальних лідерів, реалізація яких (проєктів) передбачала захоплення та пограбування чужої території. Пізніше, на державному етапі суспільної еволюції, в результаті внутрішнього змістовного ускладнення, загострення соціальних і міждержавних суперечностей, збільшення масштабів та руйнівного характеру війн, воєнна політика набула відносної самостійності, структурної досконалості, а також підвищеного значення у загальному переліку державних ознак.

З початком Нового часу (кінець XVII – початок XVIII ст.) воєнна політика держав почала набувати чіткого правового, інституційного та функціонального оформлення. У XIX ст. ці процеси суттєво прискорились. Саме тоді з'являються перші мільйонні регулярні армії, відбувається глибока мілітаризація національних економік (форму-

вання воєнно-промислових комплексів), створюються основи мобілізації широких верств населення та мобілізаційного розгортання економіки й транспорту, складається чітка модель прийняття на державно-політичному рівні рішень стосовно використання військової сили за кордоном або в межах власної країни тощо.

Особливо показовим у контексті набуття воєнною політикою статусу надзвичайно важливого соціально-політичного регулятора стало ХХ ст. Переконливими свідченнями цього стали світові війни 1914-1918 та 1939-1945 рр., численні локальні війни та воєнні конфлікти, що відбувалися в більшості воєнно-стратегічних регіонів світу, довготривала Холодна війна між геостратегічним Сходом і Заходом, перманентна загроза застосування ядерної зброї та її неконтрольоване розповсюдження, невпинне оснащення армій і ядерних, і неядерних країн сучасними зразками озброєнь та військової техніки. До аргументів, що додатково підкреслюють виключне значення воєнно-політичних подій минулого століття можна віднести розпад СРСР, виснаженого непомірними військовими витратами, а також синхронне посилення мілітарних можливостей західних держав на чолі із США.

ХХІ ст. продовжило логіку на утримання воєнною силою особливого соціально-політичного статусу в загальному спектрі міжнародних та міждержавних взаємин. Формування нової моделі багатополосного світу супроводжується посиленням воєнних амбіцій сторін, що прагнуть стати глобальними чи регіональними лідерами. Насамперед це стосується РФ, що застосувала воєнну силу проти Грузії (2008 р.), України (2014-2015 рр.), Сирії (2015 р.). Так само значними є воєнні амбіції КНР, яка поки що утримується від практичних воєнно-силових акцій, проте невпинно накопичує воєнний потенціал з високою вірогідністю його використання за межами національних кордонів. З цього приводу В.Смолянук цілком справедливо вважає, що воєнна політика сучасної держави являє собою складну комбінацію внутрішніх та зовнішніх заходів, які визначають сутність воєнно-політичних приготувань, спрямованість та масштаб практичних військово-силових акцій⁸.

На наш погляд, існують серйозні підстави для формування висновку про новітню мілітаризацію політичних систем (внутрішній аспект) та сфери міжнародних відносин (зовнішній аспект). Ця мі-

літаризація має чітко виражену спрямованість, рушійні сили, інституційне забезпечення, цільові орієнтири. Поодинокі пацифістські маніфестації, ініціаторами яких здебільшого виступають недержавні актори, жодним чином не можуть змінити загального настрою значної кількості державно-політичних лідерів, переконаних у необхідності подальшого зміцнення воєнно-силових ресурсів, що є у їх розпорядженні.

Виходячи з наведених вище міркувань, до суб'єктів воєнної політики доцільно віднести насамперед вищі органи державної влади (законодавчі та виконавчі), органи управління воєнною організацією держави і збройними силами, а також політичні партії, рухи, інші осередки політичної активності населення, програмні положення яких поширюються на військову сферу держави. Об'єктами даного різновиду публічної політики стають політична система суспільства (насамперед держава, політичні партії, політична опозиція, мас-медіа), воєнно-економічні структури (воєнно-промисловий або оборонно-промисловий комплекс), воєнна організація (сектор безпеки і оборони), воєнно-політичні блоки (союзи, коаліції), до яких належить держава, суспільна свідомість, масова культура, соціальні групи, на яких поширюються вимоги воєнного (мобілізаційного) законодавства, а також відносини між політичними лідерами та впливовими соціальними акторами з приводу використання військової сили тощо.

Більшість науковців обґрунтовано вважають, що в умовах мирного часу воєнна політика дещо втрачає статус домінантного чинника контрольованих владою політичних перетворень. Разом з тим, з огляду на необхідність силового забезпечення національних інтересів, програмування та реалізація цієї політики ніколи не виключаються з переліку першочергових державних завдань. Період накопичення воєнних викликів і загроз, а тим більше прямих військових дій, у які залучається держава, швидко трансформують воєнну політику в необхідну передумову збереження суверенітету, територіальної цілісності держави, а то й безпосередній чинник її виживання в складних геополітичних реаліях глобалізованого світу.

Узагальнення наукових поглядів Г. Перепелиці, В. Смолянюка, М. Цюрупи до функцій воєнної політики дозволяє віднести:

формування у широких верств населення адекватного розуміння необхідності й виправданості силового забезпечення суспільного розвитку, запобігання викликам і загрозам національній безпеці за допомогою збройних засобів (світоглядна функція);

обґрунтування спектру оборонних завдань держави та їх доведення до військовослужбовців, представників державних управлінських структур, приписного і мобілізаційного складу (методологічна функція);

забезпечення узгодженої діяльності всіх гілок політичної влади, елементів воєнної організації держави у мирний і особливо у воєнний час з метою досягнення соціально значущих цілей (координаційна функція);

створення умов ефективного управління обороноздатністю держави, насамперед – збройними силами у випадку практичного виконання планів їх бойового застосування та мобілізаційного розгортання (організаційно-мобілізаційна функція);

формування у свідомості військовослужбовців особливих духовних утворень, що визначають їх індивідуальну та групову відданість загальносуспільним цінностям й інтересам, високу активність в ході виконання функціональних обов'язків, необхідні морально-бойові якості (виховна функція);

передбачення перспектив розвитку військово-політичних процесів у їх конструктивних і деструктивних аспектах, прогнозування розвитку військової науки і військової практики, шляхів оптимального втілення їх напрацювань у реалії військового будівництва (прогностична функція).

Мету воєнної політики доцільно розглядати в ендогенному (внутрішньому) та екзогенному (зовнішньому) контекстах. Так, у внутрішньополітичному розумінні воєнна політика означає: а) для держави – збереження політичної та економічної систем, створення умов для поступального розвитку суспільства, забезпечення його цілісності й стабільності, збереження соціально-класової структури, станових та інших привілеїв на вигідних для влади умовах; б) для протиставленого державі соціально-політичного утворення – боротьбу за політичну владу, знищення наявної політичної і економічної систем, ініціювання оновленої системи суспільних відносин на засадах власного політичного домінування.

У зовнішньому (міжнародному) контексті воєнна політика може проявлятися як: а) розробка та реалізація оборонних стратегій, забезпечення воєнної безпеки (захист від зовнішніх загроз і небезпек воєнного характеру), збереження державної незалежності, суверенітету, територіальної цілісності, відсіч агресії; б) створення суверенними державами наддержавних військово-політичних структур (альянсів, блоків, коаліцій) та делегування їм частини Мету воєнної політики доцільно розглядати в ендогенному (внутрішньому) та екзогенному (зовнішньому) контекстах. Так, у внутрішньополітичному розумінні воєнна політика означає: а) для держави – збереження політичної та економічної систем, створення умов для поступального розвитку суспільства, забезпечення його цілісності й стабільності, збереження соціально-класової структури, станових та інших привілеїв на вигідних для влади умовах; б) для протиставленого державі соціально-політичного утворення – боротьбу за політичну владу, знищення наявної політичної і економічної систем, ініціювання оновленої системи суспільних відносин на засадах власного політичного домінування.

У зовнішньому (міжнародному) контексті воєнна політика може проявлятися як: а) розробка та реалізація оборонних стратегій, забезпечення воєнної безпеки (захист від зовнішніх загроз і небезпек воєнного характеру), збереження державної незалежності, суверенітету, територіальної цілісності, відсіч агресії; б) створення суверенними державами наддержавних військово-політичних структур (альянсів, блоків, коаліцій) та делегування їм частини оборонних функцій; в) звільнення колоніальних або поневолених держав від іноземного панування; г) розширення зон геополітичного впливу, захоплення територій, акваторій, населення, матеріальних цінностей, утиснення суверенітету інших держав або їх пряме підкорення з ліквідацією інститутів державно-політичної самодостатності.

оборонних функцій; в) звільнення колоніальних або поневолених держав від іноземного панування; г) розширення зон геополітичного впливу, захоплення територій, акваторій, населення, матеріальних цінностей, утиснення суверенітету інших держав або їх пряме підкорення з ліквідацією інститутів державно-політичної самодостатності.

До основних структурних елементів воєнної політики належать:

на макрорівні – основоположні ідеї та принципи розвитку військової сфери, розраховані на перспективу та викладені в нормативно-правових актах (насамперед у воєнній доктрині держави);

на мезорівні – поточні плани та рішення органів військово-політичного управління;

на макрорівні – практична діяльність владних структур, посадових осіб та окремих представників сектору безпеки і оборони щодо втілення в життя прийнятих воєнно-політичних рішень.

Виходячи з цього, головними напрямками реалізації воєнної політики доцільно вважати не лише державне управління воєнною сферою, розвитком сектору безпеки і оборони (насамперед, будівництвом збройних сил та інших легітимних збройних формувань), а й регулювання воєнно-політичних відносин з іншими державами та наддержавними об'єднаннями (блоками, альянсами), а також практичне керівництво воєнно-політичними акціями, реальним використанням військової сили у державі та за її межами.

Воєнна політика не є статичною конструкцією. Цілком природно виглядає зміна її окремих параметрів (насамперед спрямованості й інтенсивності) під тиском внутрішніх та зовнішніх чинників. Найбільш важливими факторами впливу на неї вважаються: політичні та економічні інтереси держав та наддержавних об'єднань, що еволюціонують у часі й просторі; державні та суспільні ресурси (економічні, демографічні, духовні, науково-технологічні, сировинні, власне військові та ін.), що можуть як накопичуватися, так і витрачатися; зовнішні умови (глобальні та регіональні процеси, стан геополітичного оточення, зміни воєнно-політичної обстановки, динаміка викликів і загроз, ступінь військової небезпеки). Як наслідок, умовні «політичні команди», що утримують владу на певних етапах суспільної еволюції, здатні зніціювати зміни, які принципово змінюють воєнно-політичний курс країни, її союзницькі зобов'язання, розуміння «дружніх» та «ворожих» імплементацій практичної політики.

1. *Военная политика*; *Военная политика КПСС* // *Военный энциклопедический словарь*. – М. : Воениздат, 1983. – 863 с. – С. 137. 2. *Военная политика: сущность, структура, тенденции развития* // *Военная политология*. – М.

: Военная академия Генерального штаба Вооруженных Сил, 1993. – 218 с. – С. 45. **3.** *Смолянюк В.Ф.* Військова політика / Смолянюк В.Ф. // Політологічний енциклопедичний словник ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – К. : Генеза, 2004. – 736 с. – С. 82. **4.** *Смолянюк В.Ф.* Политика военная / Смолянюк В.Ф. // Государственное управление в сфере национальной безопасности: словарь-справочник ; под общ. ред. Г.П. Сытника. – К. : НАДУ, 2012. – 496 с. – С. 288. **5.** *Перепелиця Г.П.* Воєнна політика держави / Перепелиця Г.П. // Політична енциклопедія ; редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К. : Парламентське видавництво, 2011. – 808 с. – С. 114. **6.** *Цюрупа М.В.* Проблема визначення воєнної політики та її атрибутів / М.В. Цюрупа, В.С. Ясинська // Основи загальної та воєнної політології : підручник ; під заг. ред. В.М. Телелима. – К. : Кондор, 2013. – 512 с. – С. 164. **7.** *Про рішення* Ради національної безпеки і оборони України від 2.09.2015 р. «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» : Указ Президента України №555/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fleet.sebastopol.ua/articles/ukaz_prezidenta_ukrajini_5552015/. **8.** *Смолянюк В.Ф.* Політика воєнна / Смолянюк В.Ф. // Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Національна академія державного управління при Президентіві України ; наук.-ред. колегія : Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011; Т. 4 : Галузеве управління / наук.-ред. колегія: М.М. Іжа (співголова), В.Г. Бодров (співголова) та ін. – 2011. – С. 497.

Slobodyan Oleg. Military policy: theoretical and applied interpretation

Development of theory of military policy accompanied a process structurally functional complication of the political systems from the moment of their origin. Under a military policy it follows to understand part of general policy of certain social forces, states and created by them the special institutes of power, which carry out preparation and use of facilities of the armed violence for achievement of certain state or common to all mankind goals, for the prosecution of war or counteraction its decision. The alternative understanding of military policy is incident to political parties and social and political motions. They by the armed facilities try to influence on the military sphere of the state with the purpose of correction of it high-quality descriptions. A military policy is peculiar also to anti-state forces, which are oriented on power interference with a political process with the purpose of capture of power, forced change of aims of community development and mechanisms of their achievement. A «military policy» and «defensive policy» is synonyms.

In XX age a military policy purchased status of extraordinarily important socio-political regulator. The certificates of it were become by world wars 1914-1918 and 1939-1945, local wars and soldiery conflicts which took place in majority military-strategic the world regions, of long duration Cold war between geostrategic East and the West. XXI age continued logic on maintenance of the special socio-political status military force in the general spectrum of international and intergovernmental mutual relations.

To the subjects of military policy it is expedient to take higher public (legislative and executive) authorities, organs of management military organization of the state and military powers, and also political parties, motions, other cells of political activity of population above all things. To the objects of military policy is expedient to take political system of society (above all things the state, political parties, political opposition, mass-media), military-economic structures (defensive-industrial complex), military organization (sector of safety and defensive), military-political blocks (unions, coalitions), public consciousness, mass culture.

The main functions of military policy are prevention of calls and threats to national safety by the armed facilities, ground of defensive tasks of the state and their taking to the servicemen, representatives of state administrative structures, providing of the concerted activity of all branches of political power, elements of military organization of the state, in peaceful and military time, conditioning effective management of the state in military sphere, prediction of prospects of development of military-political processes.

The purpose of military policy of the state is a maintenance of the political and economic systems, conditioning, for forward development of society, providing of his integrity and stability, maintenance of social-class structure, class and other privileges, on advantageous for power terms.

To the basic structural elements of military policy belong: fundamental ideas and principles of development of military sphere, counted on a prospect, current plans and decisions of organs of military-political management, practical activity of imperious structures, public servants and separate representatives, the sector of safety and defensive in relation to embodiment in life of the accepted military-political decisions.

Main directions of realization of military policy is state administration a military sphere, by development the sector of safety and defensive (above all things, building of military powers and other legitimate armed forces), adjusting of military-political relations, with other states and associations (by blocks, alliances), practical guidance by military-political actions, by the real use of military force in the state and after its limits.

A military policy is not a static construction. Fully naturally the change of it looks separate parameters (above all things to the orientation and intensity) force-feed internal and external factors. On it considered the most essential factors of influence: political and economic interests of the states and associations; state and public resources, which can both accumulate and outland; external terms (global and regional processes, state of geopolitical surroundings, change of military-political situation, threats, degree of military danger).

Key words: military policy, military policy of a state, military force, militarization, political and military activities, the military-political course.